

КОНСТИТУЦИОННОЕ И МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 342-5

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЧНИХ АКТИВ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Інна БЕРНАЗЮК,
кандидат юридичних наук,
радник заступника Голови
Національного агентства запобігання корупції

SUMMARY

The article up one of the urgent problems of modern science of constitutional law – establish strategic acts of government entities in Ukraine. Determine the procedure and characterized the main stages of the development policy of the Verkhovna Rada of Ukraine, President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine; analyzes the constitutional and legal procedures regulating different types of strategic development regulations; are major deficiencies and gaps of legal regulation in this area and has developed a number of proposals aimed at improving national legislation governing the procedure for developing policy instruments.

Key words: strategic act, an authority, development procedure, public planning, forecasting, monitoring.

АНОТАЦІЯ

У статті порушується одна з актуальних проблем сучасної науки конституційного права – порядок розробки стратегічних актив суб'єктів владних повноважень в Україні. Визначається процедура та характеризуються основні етапи розробки стратегічних актив Верховної Ради України, Президента України й Кабінету Міністрів України; проводиться аналіз конституційно-правового регулювання процедури розробки різних видів стратегічних актив; виявляються основні недоліки та прогалини правового регулювання в цій сфері й розроблено низку пропозицій, які спрямовані на вдосконалення національного законодавства, що регулює процедуру розробки стратегічних актив.

Ключові слова: стратегічний акт, суб'єкт владних повноважень, розробка, державне планування, прогнозування, моніторинг.

Постановка проблеми. Важливим етапом правотворчої діяльності суб'єктів владних повноважень є розробка і прийняття відповідних актив, у тому числі актив стратегічного характеру. На цьому етапі вирішується низка питань, належне опрацювання яких надалі позначається на ефективності прийнятих актив, реальності й результативності їх виконання. Крім того, саме на етапі розробки відбувається узгодження різних актив між собою, здійснюється перевірка їх відповідності вимогам законодавства, проводяться відповідна експертиза та моніторинг тощо.

Розробка стратегічних актив, які мають форму нормативно-правового акта, здійснюється з дотриманням процедури, визначеної для відповідної форми нормативно-правового акта. Водночас деякі активи стратегічного характеру приймаються в особливому порядку, який чітко не прописаний у законодавстві України. Зокрема, до таких актив належать угода про утворення коаліції депутатських фракцій, послання Президента України, стратегічні активи у сфері національної безпеки, Програма діяльності Кабінету Міністрів України й деякі інші.

Актуальність теми. Отже, зважаючи на те що права визначеність процедури розробки стратегічних актив безпосередньо впливає на їх ефективність, виникає необхідність у проведенні всебічного аналізу конституційного законодавства у сфері регулювання процедури розробки стратегічних актив і визначення напрямів його вдосконалення.

Отже, метою статі є постановка та вирішення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із розробкою стратегічних актив Верховної Ради України, Президента України й Кабінету Міністрів України.

Для досягнення поставленої мети виконані такі завдання:
– визначено та охарактеризовано основні етапи розробки стратегічних актив парламенту, глави держави й уряду;
– проведено аналіз конституційно-правового регулювання процедури розробки різних видів стратегічних актив;
– виявлено основні недоліки та прогалини правового регулювання в досліджуваній сфері й розроблено низку пропозицій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства, яке регулює процедуру розробки стратегічних актив суб'єктів владних повноважень.

Об'єктом дослідження є теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з визначенням процедури розробки стратегічних актив в Україні.

Предметом дослідження є система правових норм конституційного законодавства, що регламентують процедуру розробки стратегічних актив Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процедура розробки стратегічного акта розпочинається після прийняття відповідного рішення суб'єктом владних повноважень або якщо прийняття стратегічного акта передбачено Конституцією або законами України.

Процес розробки включає вирішення низки організаційних, правових, технічних та інших питань і включає такі етапи: 1) визначення суб'єктів розробки (робочої групи); 2) здійснення моніторингу поточної ситуації та прогнозування очікуваних результатів; 3) підготовка проекту стратегічного акта; 4) опрацювання проекту акта (проведення експертизи, опрацювання на відповідність міжнародним зобов'язанням тощо); 5) проведення консультації з громадськістю у визначених випадках; 6) остаточне оформлення проекту акта та супровідних документів і направлення його на розгляд відповідного суб'єкта владних повноважень.

При цьому варто зазначити, що розробка будь-якого стратегічного акта передбачає опрацювання значного масиву інформації, проведення її аналізу й узагальнення. Тому, як правило, до процесу розробки стратегічних актів залучаються спеціалісти та експерти в різних сферах, а також працівники органів забезпечення діяльності парламенту, глави держави й уряду.

Зокрема, до підготовки щорічних послань Президента України до Верховної Ради України залучаються Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, окремі міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, наукові заклади Національної академії наук і галузевих академій наук України, вчені й фахівці. Безпосереднє керівництво розробкою проекту щорічного послання здійснює Президент України [1]. Наприклад, для підготовки щорічного послання до Верховної Ради України у 2017 р. Розпорядженням Президента України було утворено робочу групу в складі чотирнадцяти осіб – в основному працівників Адміністрації Президента України, його радників і консультантів [2].

Частиною 2 § 5 Регламенту Кабінету Міністрів України також передбачено, що для розроблення проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів України утворюється робоча група [3].

На робочу групу покладається відповідальність у відведені строки підготувати якісний проект стратегічного акта, провівши всі необхідні аналітичні, моделювальні та інші заходи, подати означений проект на розгляд суб'єкта владних повноважень. Однак розробка деяких видів стратегічних актів (наприклад, угоди про укладення коаліції депутатських фракцій) ускладнюється тим, що в законодавстві України не врегульована процедура їх розробки.

Зокрема, як зазначає із цього приводу В.Д. Чуба, відсутність сталих традицій і чіткої нормативно-правової регламентації статусу парламентської коаліції зумовлює плюралізм підходів до розуміння відповідних конституційних норм, унаслідок чого процес утворення коаліцій у Верховній Раді України різних скликань характеризувався невизначеністю й нестабільністю, що зумовлює постійні політичні кризи, як наслідок, неможливість належного функціонування законодавчої та виконавчої влади [4, с. 79].

Так, відповідно до ст. 83 Конституції України, укладенню угоди про утворення коаліції депутатських фракцій передусь узгодження політичних позицій, однак не уточнено процедуру такого узгодження, а саме: не визначено, хто і в якому порядку має ініціювати утворення коаліції, відповідно, укладення угоди про коаліцію; які структурні елементи повинна мати коаліційна угода тощо. Тому цей процес часто характеризується безсистемністю й хаотичністю.

Водночас, зважаючи на велике значення коаліційної угоди, яка фактично має бути основою для розробки інших стратегічних актів, оскільки вона знаходиться на вищій позиції в ієрархії стратегічних актів, у Регламенті Верховної Ради України необхідно більш чітко визначити процедуру її розробки. У свою чергу, узгодження політичних позицій потребує дотримання певних умов.

Так, В.Д. Бронніков та О.Г. Степаненко зазначають, що формування правлячої коаліції вимагає від її учасників дотримання таких умов: пошуку основними політичними блоками природних союзників для спільного формування парламентської більшості; порозуміння між союзниками стосовно основних напрямів і цілей майбутньої діяльності; розподіл посад у коаліційному уряді та узгодження програми його діяльності [5, с. 6].

Зарубіжні науковці відмічають кілька ключових факторів, що сприяють формуванню успішної коаліції: 1) важливо окреслити інтереси сторін (учасників коаліції), чого можна досягти через неформальні або прямі контакти;

2) у ході підготовки до переговорів кожна сторона повинна розробити документ з окресленням партійних позицій із ключових питань, що дасть змогу визначити, в яких питаннях учасники майбутньої коаліції мають однакові погляди, а в яких розходяться, що, у свою чергу, полегшить процес ведення переговорів; 3) для ведення переговорів про утворення коаліції й укладення коаліційної угоди доцільно сформувати переговорну групу. При цьому краще, якщо лідери партії не братимуть участі в переговорному процесі, оскільки вони можуть вступити в переговори, якщо переговорний процес зайде в «глухий кут» [6].

Отже, щоб процедура розробки стратегічного акта була ефективною, а сам акт – якісним, доцільним є утворення робочої групи, на яку покладатиметься відповідальність за розробку відповідного акта та яка за необхідності здійснюватиме його доопрацювання. При цьому важливим є склад робочої групи, до якої мають увійти спеціалісти й експерти в необхідних сферах, а за необхідності представники громадськості.

Для підготовки стратегічного акта робоча група (розробник) може звертатися до інших органів і їхніх посадових осіб з метою отримання інформації, інших ресурсів, необхідних для розробки акта, проведення аналізу та моніторингу відповідної інформації, що є наступним етапом процесу розробки стратегічного акта.

У Законопроекті «Про державне стратегічне планування» моніторинг визначається як збирання, систематизація, проведення аналізу й узагальнення звітів та іншої інформації про хід виконання документів державного стратегічного планування для забезпечення належного і своєчасного досягнення очікуваних результатів [7].

Зокрема, в Указі Президента України «Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України» зазначається, що розробка щорічного послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє й зовнішнє становище України здійснюється на основі одержаних матеріалів, їх аналізу й узагальнення. У свою чергу, проведення системного аналізу стану справ у сфері своєї діяльності здійснюється кожним із державних органів і наукових закладів, які передають в установлені строки до Адміністрації Президента України узагальнені матеріали й уносять пропозиції щодо вирішення наявних проблем [1].

Подібний порядок підготовки передбачений щодо Програми діяльності Кабінету Міністрів України в § 5 Регламенту Кабінету Міністрів України. Передбачено, що члени Кабінету Міністрів подають робочій групі з розроблення проекту Програми діяльності Кабінету Міністрів пропозиції, в яких зазначаються стратегічні цілі, пріоритети та завдання у відповідній сфері державного управління, наводяться орієнтовні фінансово-економічні розрахунки матеріальних і фінансових витрат, необхідних для виконання Програми, визначаються очікувані результати і строки виконання відповідних завдань [3].

Важливим елементом процедури розробки стратегічних актів є формулювання цілей і завдань суспільного й державного розвитку.

Традиційно розрізняють три основні форми організації постановки цілей і завдань: «зверху донизу»; «знизу нагору»; «цілі донизу – плани нагору». Планування «зверху донизу» ґрунтується на тому, що керівництво створює плани, які потрібно виконувати їхнім підлеглим. Планування «знизу нагору» засноване на тому, що плани створюються підлеглими й затверджуються керівництвом. Планування «цілі донизу – плани нагору» поєднує переваги та усуває недоліки двох попередніх варіантів. Керівні органи розробляють і формулюють цілі для своїх підлеглих і стимулюють розробку планів у підрозділах [8, с. 11].

Що стосується розробки державних стратегічних актів, то визначення завдань і напрямів суспільного та держав-

ного розвитку має здійснюватися відповідно до місця, яке займає відповідний документ в ієрархічній системі стратегічних актів, і з урахуванням конституційного принципу, відповідно до якого джерелом влади в Україні є народ.

Усі основні цілі та напрями суспільного й державного розвитку, реформи, які мають бути проведені в державі, повинні визначатися в стратегічних актах вищого порядку – угоди про утворення коаліції депутатських фракцій (яка ґрунтується на узгоджених політичних позиціях, що, у свою чергу, мають базуватися на передвиборчих програмах політичних партій та окремих кандидатів у народні депутати) й посланнях Президента України (які ґрунтуються на передвиборчій програмі глави держави). На виконання завдань, визначених у цих актах, мають бути спрямовані зусилля Кабінету Міністрів України.

Однак досить часто проголошені суб'єктами формування державної політики цілі та напрями суспільного розвитку не узгоджені між собою, не мають спільних позицій із того чи іншого питання, що суттєво ускладнює процес державного стратегічного планування.

Такий висновок, зокрема, зроблений в аналітичному огляді Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна». Дослідники Інституту зауважили, що відсутність консолідованої позиції керівництва країна виявляється передусім у непослідовності й неузгодженості характеру програмних цілей різних гілок влади, а саме: коаліційна угода являє собою детальний і спірний документ, який покликаний об'єднати підходи прихильників ліберального ринку та прорадянської (популістської) моделі розвитку держави, тоді як програма для уряду фокусується на класичних ринкових реформах, але містить недостатньо приховані наміри перекласти відповідальність уряду або відмовитися від реформ соціально вразливих секторів; «Стратегія-2020», порівняно з більш конкретними заявами про наміри з боку уряду й парламенту, є схематичним і поверховим документом [9].

Як зазначається в науковій літературі, формулювання політики означає не тільки процес продумування підходів до вирішення загальнодержавних проблем, а й, що більш важливо, узгодження суперечливих позицій та інтересів суб'єктів формування політики. При цьому, на думку науковців, у демократичних державах остаточний голос у визначенні загальнодержавних стратегічних цілей має належати законодавчому органу [10, с. 699–703].

З останнім зауваженням можна погодитись лише частково, оскільки неврахування позиції Президента України знижує його авторитетність і відповідно, позбавляє статусу глави держави, що не може не позначитись на статусі самої держави. Тому необхідним є узгодження цілей і завдань державного стратегічного планування між собою. Для цього можна запропонувати в стратегічних актах парламенту та глави держави виділяти окремий розділ, присвячений узгодженню завдань, визначених в інших стратегічних актах в аналогічній сфері.

Після проведення аналізу й моніторингу інформації, формулювання цілей, завдань і напрямів суспільного та державного розвитку, визначення стратегії й методики реалізації поставлених завдань складається проект стратегічного акта. Цей етап розробки має велике значення, оскільки від продуманості структури стратегічного акта, повноти його складових елементів залежить його якість.

Після розробки проекту стратегічного акта здійснюється його опрацювання: проведення правової й техніко-юридичної експертизи, опрацювання на відповідність міжнародним зобов'язанням тощо.

Опрацювання проектів стратегічних актів, прийнятих у формі законопроекту, здійснюється відповідно до ст. ст. 93, 103, 111 Регламенту Верховної Ради України. Відповідні

вимоги до опрацювання актів Президента України визначені в його Указі «Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України».

Більш детально визначено порядок опрацювання стратегічних актів Кабінету Міністрів у Регламенті Кабінету Міністрів України. Зокрема, у § 35 Регламенту зазначається, що проект постанови Кабінету Міністрів, а також проект розпорядження Кабінету Міністрів про схвалення концепції реалізації державної політики у відповідній сфері, концепції державної цільової програми та концепції закону підлягає опрацюванню на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правовим, і з урахуванням права Європейського Союзу (acquis ЄС). У § 46 визначено порядок проведення правової експертизи Міністерством, а у § 52 – проведення фахової та юридичної експертизи Секретаріатом Кабінету Міністрів України [3].

Характерно, що Регламентом Кабінету Міністрів України не визначено процедури опрацювання Програми діяльності уряду, а з аналізу вищенаведених норм Регламенту не випливає, що вони розповсюджуються й на проект Програми.

Ще одним етапом розробки стратегічних актів є проведення консультації з громадськістю у випадках, визначених законодавством. Характерно, що такі консультації визначені лише стосовно актів уряду. Зокрема, § 42 Регламенту Кабінету Міністрів України передбачено, що розробник організовує громадське обговорення проектів актів Кабінету Міністрів, що мають важливе суспільне значення і стосуються прав та обов'язків громадян, а також проектів, які передбачають надання пільг, переваг окремим суб'єктам господарювання, делегування функцій, повноважень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, зокрема, організаціям недержавної форми власності [3].

Водночас громадське обговорення не передбачене щодо стратегічних актів, які приймаються Верховною Радою України [11] і Президентом України [12]. Тому необхідно у відповідних законодавчих актах визначити порядок організації та проведення громадського обговорення проектів стратегічних актів суб'єктів владних повноважень. Доцільно також запровадити практику проведення громадського обговорення проекту угоди про утворення коаліції депутатських фракцій.

Остаточне оформлення проекту акта й супровідних документів, як правило, здійснюється допоміжним органом відповідного суб'єкта владних повноважень [13; 14; 15], яким уносяться остаточні технічні виправлення та поправки.

Більшість актів стратегічного характеру подаються на розгляд суб'єкта владних повноважень із відповідними супровідними документами.

Так, одночасно з посланням Президента України до Верховної Ради України вноситься Кабінетом Міністрів України щорічна доповідь про економічний і соціальний розвиток України, а також проекти законів, прийняття яких необхідне для виконання завдань, визначених у посланні [1].

Програма діяльності Кабінету Міністрів подається до Верховної Ради разом із супровідним листом, підписаним Прем'єр-міністром, і проектом постанови Верховної Ради про її схвалення. Політична пропозиція вноситься на розгляд Кабінету Міністрів разом із концепцією реалізації державної політики у відповідній сфері. До політичної пропозиції додаються перелік критеріїв, за якими оцінюється ефективність результатів її реалізації, та порядок проведення моніторингу реалізації, а також комунікативний план, у якому зазначаються заходи щодо висвітлення в засобах масової інформації відповідного рішення Кабінету Міністрів [3].

Супровідні документи угоди про коаліцію не визначені законодавством, однак на практиці до такої угоди подається Регламент коаліції [16].

Процес розробки стратегічного акта завершується остаточним оформленням його проекту, супровідних документів і направленням на розгляд до суб'єкта владних повноважень.

Висновки. На підставі проведеного в статті аналізу можна зробити такі висновки.

1. Процедура розробки стратегічних актів включає такі етапи: 1) визначення суб'єктів розробки (робочої групи); 2) здійснення моніторингу поточної ситуації та прогнозування очікуваних результатів; 3) підготовка проекту стратегічного акта; 4) опрацювання проекту акта (проведення експертизи, опрацювання на відповідність міжнародним зобов'язанням тощо); 5) проведення консультації з громадськістю у визначених випадках; 6) остаточне оформлення проекту акта й супровідних документів і направлення його на розгляд відповідного суб'єкта владних повноважень.

2. Особливостями розробки стратегічних актів є: 1) залучення до розробки та опрацювання проектів стратегічних актів науковців, працівників допоміжних органів, спеціалістів та експертів в різних сферах, а також у визначених випадках представників громадськості; утворення робочої групи для розробки відповідного акта; 2) процес розробки стратегічних актів являє собою одну з функцій державного стратегічного планування; головним у такому процесі є визначення цілей, напрямів і завдань суспільного та державного розвитку, а також узгодження позицій суб'єктів владних повноважень (стосується лише обмеженого кола стратегічних актів) із питань такого розвитку; 3) розробка стратегічного акта завжди потребує проведення ґрунтовного аналізу й усебічного моніторингу поточної ситуації у відповідній сфері.

3. Для вдосконалення законодавчого регулювання процедури розробки та прийняття стратегічних актів необхідно: 1) прийняти Законопроект «Про державне стратегічне планування», який доповнити нормами щодо ієрархії стратегічних актів, типової структури стратегічного акта, порядку його оприлюднення та набрання ним чинності, порядку проведення погоджувальної процедури під час розробки стратегічних актів тощо; 2) в окремій статті (глави 11) Регламенту Верховної Ради України визначити процедуру укладення угоди про утворення коаліції депутатських фракцій, а також структуру коаліційної угоди, необхідні додатки; 3) у § 5 Регламенту Кабінету Міністрів України уточнити процедуру опрацювання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, крім іншого, на предмет її відповідності завданням, визначеним в угоді про утворення коаліції та посланнях Президента України, міжнародним зобов'язанням України, пріоритетним напрямом розвитку суспільства й держави, визначеним в інших стратегічних актах парламенту і глави держави; 4) у Регламенті Верховної Ради України, Положенні про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України необхідно визначити порядок організації і проведення громадського обговорення проектів стратегічних актів суб'єктів владних повноважень.

Список використаної літератури:

1. Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України : Указ Президента України від 09.04.1997 № 314/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/314/97>.

2. Про підготовку проекту щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України : Розпорядження Президента України від 12.05.2017 № 100/2017-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/1002017-рп-21826>.

3. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF>.

4. Чуба В.Д. Конституційно-правовий статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України: сутнісний і структурно-функціональний аспекти / В.Д. Чуба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2016. – Вип. 36. – Т. 1. – С. 75–80.

5. Бронніков В.Д. Конфлікти коаліцій як умова нестабільності парламенту в Україні / В.Д. Бронніков, О.Г. Степаненко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Політологія». – 2012. – Т. 182. – Вип. 170. – С. 5–8.

6. Doherty I. Coalition best practices: NDI West Bank and Gaza / I. Doherty. – 2004. – [Electronic resource]. – Access : https://www.ndi.org/sites/default/files/1811_coalbestpractwestgaza_010104_5.pdf.

7. Про державне стратегічне планування : Проект Закону України від 03.11.2011 № 9407 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=41685.

8. Мельник Ю.В. Планування в роботі органів влади та його вплив на підвищення ефективності роботи державних службовців [Електронний ресурс]. / Ю.В. Мельник, Н.В. Богданова. – К., 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.centre-kiev.kiev.ua/bib/files/nmm/11.pdf>.

9. Program documents of Parliament, Government and the President: political declarations, public expectations, first reform results: Analytical Review of Institute of Strategic Studies “New Ukraine”. – К., 2015. – [Electronic resource]. – Access : <http://newukraineinstitute.org/new/502>.

10. James E. Anderson. Public Policy: Its Formulation, Adoption, Implementation, and Evaluation: Public Policy-Making / James E. Anderson // Public Administration Review. – 1976. – Vol. 36. – No. 6. – P. 699–703. – [Electronic resource]. – Access : https://www.jstor.org/stable/975069?seq=1#page_scan_tab_contents.

11. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.

12. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України : Указ Президента України від 15.11.2006 № 970/2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/970/2006>.

13. Про затвердження Положення про Апарат Верховної Ради України : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 25.08.2011 № 769 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/769/11-%D1%80%D0%B3>.

14. Про Положення про адміністрацію Президента України : Указ Президента України від 02.04.2010 № 504/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/504/2010>.

15. Про затвердження Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2009 № 850 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/850-2009-%D0%BF>.

16. Угода про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» : Угода Верховної Ради України від 27.11.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>.